

Ekolojik Marksizm ve Ekososyalizm Yaklaşımları

Aykut Çoban

14 Ağustos 2021,

<https://www.polenekoloji.org/ekolojik-marksizm-ve-ekososyalizm-yaklasimlari/>

Bu metin Polen Ekoloji Kolektifi'nin bir süredir sürdürdüğü iç eğitim çalışmasında 6 Haziran 2021 tarihinde Prof. Dr. Aykut Çoban tarafından yapılan sunumun kendi düzenlemesiyle yayına hazırlanmış halidir. Eğitimin kaydına [buradan](#) ulaşılabilir.

Prof. Dr. Aykut Çoban

Marksizme ekoloji tartışmalarında neden ihtiyaç var?

Şöyle bir soruyla başlayabiliriz, ekolojik tartışmaları yaparken Marksizme gerek var mı? Önceki sunuşlarda sanırım toplumsal ekolojiyi, derin ekolojiyi ele aldınız. Bu gibi yaklaşımlar varken, ekoloji başka bir tartışma alanına evrilmişken Marksizme olan ihtiyacı nasıl belirleyebiliriz?

Marksizmin önemi, bir yöntem sunması. Özellikle ekolojik konuları tartışırken işimize yarayacak çelişkilerin üzerinde durması. Ekoloji tartışmalarında önem taşıyan kavramlar sağlaması. Yöntem sunması birinci nokta.

İkinci önemli nokta ekolojik sorunun kaynağını işaret etmesi. Neden Marksizme ekoloji tartışmasında ihtiyaç duyuluyor? Çünkü sorunun kaynağını tespit etmeye olanak sağlıyor. Böylece asıl oklar kapitalizme yönelmiş durumda. Marksizm açısından ekolojik sorunun kaynağı kapitalizm.

Üçüncü unsur ekolojik sorunu çözecek özneye işaret etmesi. Marksizm içerisinde işçi sınıfı özne olarak ortaya çıkacak ama aynı zamanda bu öznenin de çoğulluğu tartışmasına olanak tanıyor. Özellikle emek, ekoloji, kadın mücadeleleri gibi öznelerin çoğullaşması, ekolojik Marksizmde önemli bir başlık. Kısaca, sorunu çözecek özneye işaret etmesi.

Dördüncü olarak da çözüm yoluna işaret etmesi. Bu da antikapitalist, ekososyalist kavramları altında toplayacağımız bir çıkış yoluna götürüyor.

Ekomarksizm, ekolojik konularla Marksizm arasındaki bağlara işaret eden bir yaklaşım. Marx'ın ve Marksizmin yaklaşımıyla ekolojik konuları bir araya getirenlerin oluşturduğu bir yaklaşım. Ekolojik Marksizm, Marksizmin tartışma kavramlarıyla ekoloji arasında köprüler kurar.

Önemli bir unsur ekolojik Marksizm bakımından, farklı toplumsal ilişkilerin doğayla farklı ilişki biçimlerini ortaya çıkardığını kabul etmesi. Bunu tersten söyleyenler de var, örneğin Frankfurt Okulu'nda, doğayla ilişki biçimleri farklılaştıkça, toplumsal ilişkiler farklılaşır diyen yaklaşımlar. Ekolojik Marksizm, Marksizmin mirasıyla ilişkili olarak toplumsal ilişki biçimlerinin değişmesiyle beraber doğayla ilişki biçimi değişir düşüncesini savunan bir yaklaşım.

Bu bize iki bakımdan kolaylık sağlıyor. Bir, ekolojik sorunların kaynağını tespit edebiliyoruz. Niye feodalizmde ya da ilkel topluluklarda bugün içinde yaşadığımız toplumdaki gibi yoğun ekolojik sorunlar yaşanmadı da şimdi kapitalizm de yaşıyoruz? İki, bu sorunları nasıl aşabiliriz? Toplumsal ilişkileri değiştirerek, doğayla ilişki biçimlerimizi değiştirebiliriz. Ekolojik Marksizmdeki önemli bir işaret noktası da bu. Farklı toplumsal ilişki biçimlerinin, toplumun doğayla ilişki biçimlerini de farklılaştırması.

Ekomarksizmin kavramları

Ekolojik Marksizmin temel problemi, çıkış noktası şu: Ekoloji ile Marksizm arasındaki köprüler nasıl inşa edilecek? Ekolojik Marksizm böyle bir diyalog arayışında. Marx'ta ve Marksizm'deki birtakım kavramlar, bu diyalogu inşa etmede işlevsel hale geliyor.

Birkaç önemli kavramdan söz edebiliriz. Kavramları ele almamızın bir önemi de şurada: Ekolojik Marksizm tartışmalarına uzak olan arkadaşlar varsa, literatürde yer alan yazarları okurken karşılaşacakları kavramlar var. Burada kavramların ele alınması, o okumaları daha kolay anlamalarına yardımcı olacaktır.

Önemli kavramlardan biri, “inorganik beden”. Marx’ın daha çok erken dönem yazılarında üzerinde durduğu bir tez, doğanın insanın inorganik bedeni olması. Doğanın, insanın inorganik bedeni olması, insanın organlarının, bedeninin, cansız bir uzantısı gibi düşünülmesi. Bu sonradan tabi, bir takım insanmerkezcilik suçlamalarına da kaynaklık ediyor. İnorganik beden tezini açmak gerekirse, insan kendisi zaten doğal bir varlık, bu doğal varlık konusunu özellikle vurguluyor Marx. Kendisi doğal bir varlık olan insanın, doğal varlıklar bütünü olan doğayla ilişkisini ifade eden bir kavram inorganik beden. Ele geçireceği, sömüreceği filan böyle bir inorganik bedeni değil, doğal bir varlık olarak insanın kendi yaşamını sürdürebilmesi için doğayla kuracağı ilişkilere işaret ediyor. Doğal bir varlığın doğayla kurduğu ilişkiler. Burada önemli bir unsur emek etkinliği. Doğayla ilişkileri, emek etkinliği emek süreçlerinde ortaya çıkıyor.

İkinci bir kavram, “metabolik ilişki”. Metabolik ilişki, bir organizmanın çevresiyle girdiği ilişkilere işaret ediyor. Bir organizma kendi varlığını sürdürebilmek için, çevreyle ilişki içinde aldığı enerjiyi dönüştürüyor kendini var ediyor. Marx'ta bunu, toplumsal metabolizma kavramı

olarak görüyoruz. Toplumsal Metabolizma, toplumların doğayla girdikleri madde ve enerji ilişkilerini tıpkı bir metabolizmaymışçasına ifade eden bir metafor. Dolayısıyla insanlar etkinlikleri içerisinde doğayla böyle bir ilişkiye girer. Bu ilişki içerisinde doğadan aldıkları, doğada buldukları verili malzemeler olabilir, ilkel toplumlarda yaşamlarını sürdürmek için topladıkları besin maddeleri vs. Bu aldıklarını yaşamlarını sürdürmek için kullanırlar. Sonuç olarak da bazı çıktılar ortaya çıkar.

Özellikle ekolojik tartışmalarda, toplumsal metabolizma sayısal olarak da ifade edilmeye başlandı pek çok çalışmada. Marx'ın toplumsal metabolizma kavramından yola çıkan bu çalışmalarda, doğadan topluma doğru girdiler var; kaynaklar, varlıklar, emek etkinliklerinin malzemeleri. Bu girdiler üzerinde emek uygulanarak yararlı bazı ürünler ortaya çıkar. Bir kısmı yol, baraj, besin maddeleri gibi insanların yaşamlarını, toplumun sürmesini olanaklı kılan çıktılarıdır. Bir kısmı da atıklar, zararlı maddeler, sera etkisine yol açan emisyonlar gibi zararlı şeyler. Toplumsal metabolizma üzerinde çalışmalar yapınca bunun böyle bir boyutu ortaya çıktı. Bir, girdiler olarak doğadan aldıklarımız, kullandıklarımız üzerinde emek uyguladıklarımız; iki, çıktılar kısmı. Çıktıların elverişli kullanışlı, yararlı olanları var, bir kısmı toplumsal stoka da dahil olabilir (örn. baraj, köprü), besin maddesi gibi tüketilip insanlara yararlı olabilir. Bir de istenmeyen, kirlilik gibi kimyasallar gibi, emisyonlar gibi çıktılar olabilir.

Metabolik ilişkiyi özellikle emek-değer kuramını da içerecek biçimde düşünebiliriz. İnsanların emek etkinliği içerisinde doğayı dönüştürmelerine uygulayabiliriz. Kapitalizmle birlikte ortaya çıkan artık ürüne kapitalistin el koyması, metalaştırma süreçlerinin ortaya çıkması, birazdan ele alacağımız Foster'da metabolik yarık kavramında da görebiliriz. Toplumsal metabolizma ve emek-değer kuramını birlikte ele alarak düşünebiliriz.

İnsanlar böyle bir toplumsal metabolizma içinde hayatlarını sürdürürken hem doğayı dönüştürüyorlar hem de aynı zamanda kendilerini de dönüştürüyorlar. İkili bir süreç bu. Marx yararlı olabilecek iki kavrama daha atıfta bulunuyor: natüralizm ve hümanizm. *1844 El Yazmaları*'nda var. Bu çalışmasında komünizmi, natüralizmin hümanizme eşit olduğu bir toplum olarak düşünüyor Marx. Natüralizmin yani doğalcılığın, hümanizme yani insancılığa eşit olduğu bir toplum.

Az sonra göreceğimiz Jason W. Moore gibi yazarlarda, ikicilik (düalizm) ve eleştirisi gibi tartışmaların yeniden canlandığı bir ortamda bu eşitlik yol gösterici olabilir. Neden natüralizm hümanizme eşittir? Yani bunlar birbirine karşı olmaktan ziyade birbirine eşittir? Bunu ele almak için Marks'ın 1844 *El Yazmaları*'nda kullandığı iki kavrama daha bakalım: “İnsanın doğalaşması”, “doğanın insanlaşması” dediği ikiz kavramları kullanıyor Marx. Doğanın insanlaşması; doğanın insanın varlığını sürdürmesi için önemini, anlamını belirtir, inorganik beden olarak doğanın insanlaşması. Öbür tarafta da insanın doğalaşması; insanın ürettikleriyle, emek etkinliklerinin ürünleriyle doğaya katkıda bulunması. Yani doğada verili bulunan birtakım girdileri alan bir varlık olarak değil ama aynı zamanda dönüştürerek doğaya katkıda bulunan bir varlık olarak insanın doğalaşması. Melez türlerin oluşturulması diyebilirsiniz, tarımda aşılama, meyve ağaçlarının aşılama, doğaya katkıda bulunmanın örnekleri. Kendisi de doğal bir varlık olan insan tarafından doğanın daha iyi anlaşılması, kavramlarla adlandırılarak kavranması gibi doğaya katkının çeşitli boyutları süreçleri olabilir. İnsanın doğalaşması, doğanın insanlaşması sürecinde natüralizmin hümanizme eşit olduğu bir aşamanın ortaya çıkması komünizme işaret eder.

Ekomarksizm içi tartışmalar

Bu dört kavram üzerinden özellikle erken dönem Ekomarksizm tartışmalarında şöyle bir yere gelindi. Dediler ki “Marks'ın bu kavramları kullanması insanın doğaya hakimiyetini, tahakkümünü meşrulaştıran bir boyuta sahiptir. Marks insan merkezli bir yaklaşım ortaya koyar, doğanın insan için araçsallaşmasını savunur.” Bu görüşlerin tam tersine Ekolojik Marksizm içinde yapılan tartışmalarda, bu kavramlarla Marks'ın doğayla toplum arasındaki ikiliği, düalizmi ortadan kaldıracak kavramlar seti sunduğuna işaret edenler oldu. Tartışmayı buraya kilitlemek istemediğim için kısa geçeceğim.

Ekolojik Marksizm açısından

şöyle bir sonucu var bu tartışmanın. Özellikle Althusser'in 'genç Marks-olgun Marks' olarak yaptığı ayırmadan yola çıkarsak tartışmalarda bir yarılma ortaya çıktı. Bazıları Marks'ın gençlik dönemi yazılarında, 1844 *El Yazmaları*'ndaki tartışmalarının ekoloji mücadelesi için daha verimli olduğunu söylediler. Dolayısıyla olgun Marks'ın daha büyümeci, üretimci yönünün olabileceğine işaret edenler oldu. Marks'ın ekoloji tartışmalarına uzak düşen çalışmalarının olgunluk dönemindeki *Kapital* gibi eserleri olduğuna işaret edildi, insan merkezilik olgunluk eserlerine atfedildi. Günümüz Ekolojik Marksizminde de böyle bir özellikle devam eden farklı damarların olduğunu söyleyebiliriz. Kimisi genç Marks'ın kimisi de olgun Marks'ın kavramlarını kullanabilirler.

Ekoloji ile Marksizm arasındaki diyalog nasıl kurulacak? Ekolojik Marksizmin temel problemlerinden biri de bu. Bu diyalogun kurulması için bazı Marksistler derler ki, Marksizm yetersizdir. Yetersizliği gidermek için ekolojik tartışmaların kavramlarına, yeni tartışmalara ihtiyaç var. Bazı ekolojik Marksistler de Marks'ın ve Marksizmin kavramlarının ekolojide çığır açtığını ileri sürerler. Yetersizlik değil tam tersine ekolojik tartışmaları anlamak için gerekli olduğunu söylerler. Çeşitli örnekleri var, Ted Benton gibi bazı yazarlar Marks'ın düşüncesinin güçlü bir yenilenmeye gereksinim duyduğunu düşünenlerden. Öte yandan John Bellamy Foster gibi yazarlar ise Marks'ın yeterliliğini ve ekolojik düşünce için önemini vurgular. Ekolojik Marksizmde böyle bir ayırmadan söz edebiliriz. Marks yeterli mi değil mi ayrımı.

Ekolojik Marksizmde bir başka yön, ekolojik Marksistlerin bir kısmının natüralizme ve materyalizme bağlı olmasıdır. Felsefede antik Yunandan beri devam eden tartışma olarak materyalizme karşı idealizm tartışmasının bir şekilde Ekolojik Marksizmde de sürdüğünü söyleyebiliriz. Burada, doğayla toplum arasındaki ilişkilerde, doğanın kendinde bir gerçekliği,

insandan bağımsız olarak kendinde bir gerçekliği var mı sorusu önemli. Evet, var yanıtı bizi materyalizme götürecektir. Karşıt uçta ise doğanın gerçekliğinin ancak söylemle, toplumsal inşa ile kurulacağını ileri süren idealizme doğru açılan Marksistler bulunur. Toplumsal inşacılık (*social constructionism*), söylem gibi kavramlarla, kültüralizm gibi yaklaşımlarla beslenen bir düşünce. Doğanın insandan bağımsız bir maddi varlığının olmadığını, doğanın ancak insanların kavramlarıyla, söylemleriyle ortaya çıkan bir yapı olduğunu söyleyen, çeşitli düşünürler, yazarlar bulabiliriz.

Böylece Ekolojik Marksizmdeki yazarlar çeşitli ayrımlara göre kümelendirilebilir: Ekoloji tartışmalarında genç Marks'ın mı olgun Marks'ın mı eserlerinin daha kullanışlı olduğu ayrımı; Marks'ın düşüncesinin ekolojik açıdan yeterli mi yetersiz mi bulunduğu ayrımı; bir de yazarların materyalizme mi yoksa idealizme mi daha yakın yorumlar yaptığı ayrımı.

Genç Marks-olgun Marks ayrımında benim düşüncem, ekolojik tartışmalar açısından iki Marks arasında bir kopuş değil tersine bir sürekliliğin olduğu yönünde. Marks inorganik beden, toplumsal metabolizma, yabancılaşma gibi kavramları genç dönem eserlerinde kullandı daha sonra kullanmadı diye bir şey yok, bu kavramların olgunluk eseri *Kapital*'de de izleri sürülebiliyor. Ama şu değişiyor tabi, çözümleme konusu, araştırma nesnesi olarak, *Kapital*'de kapitalizmin çözülmesine yoğunlaştığı için, üretici güçler, üretim ilişkileri, üretim tarzı gibi ağırlıklı olarak üzerinde odaklandığı başka kavramlar ortaya çıkıyor. Genç Marks daha ekolojikti, olgun Marks değildi gibi yorumlar karşısında eserlerin bütünü göz önünde tutulduğunda süreklilik olduğunu düşünenlerdenim.

Özellikle tabi pek çok yazarın Ekolojik Marksizm tartışmalarında üzerinde durduğu bir başka kavram da yabancılaşma kavramı. Ekolojik konular çerçevesinde önemini anlamak için bu kavramı biraz açalım. Marks'ta yabancılaşma, insanı türsel bir varlık olarak görüyor ve bu türsel varlığın özelliği de üretimini bilinçli yapması, tasarlaması. Marks'ın verdiği arı ve mimar örneği var. Arı da kendine bir ev yapar ama mimar arıdan farklı olarak o evi zihninde tasarlar. Marks'ta insanın türsel özelliği, üretimi bilinçli yapıyor olmasıdır. Bu çerçevede başka varlıklara görece bir özelliği var: İnsan, şu malzemeyle, şöyle bir tasarım içerisinde, şöyle bir çıktının yani ürünün elde edileceği bir süreç olarak emek etkinliğini gerçekleştiriyor.

Peki yabancılaşma nerede ortaya çıkıyor? Özel mülkiyetle beraber artık ürüne kapitalistin el koymasıyla. Üretim araçlarının özel mülkiyeti dolayısıyla sermayedarın emek sürecinin ürünü olan artık ürüne el koymasıyla. Emekçinin ürettiği artık ürüne el koyulduğu zaman, bilinçli emek etkinliğinin ürününe yabancılaşıyor emekçi. Çünkü o ürün artık sizin değil sermayedarın ürünü. Emekçi, tasarladığı, ortaya çıkarttığı, ürettiği halde, kendi ürünü olarak sahiplenemediği için ürününe yabancılaşıyor.

Ekolojik Marksizm açısından doğaya yabancılaşma olgusu önemli. Emek etkinliği hem doğada gerçekleşir, hem de doğanın verili ürünleriyle, kaynaklarıyla, varlıklarıyla mümkün olur. Emekçi bilinçli bir üretim etkinliğini ortaya çıkarırken, hangi malzemeyi nasıl kullanacağını, nereden alacağını biliyor. Bu bir doğayı deneyimleme süreci. Dolayısıyla ürün ortaya çıktığı zaman, o emeğin ürünü ama aynı zamanda doğanın da bir ürünü. Marks'ta emek ve doğa sayesinde ortaya çıkan bir süreçtir, üretim. Bu ürüne sermayedar tarafından el konulduğunda emekçi onun içindeki doğanın katkısına da yabancılaşmış oluyor, yalnızca kendi emeğine değil aynı zamanda doğaya, doğanın emeğine yabancılaştığı bir süreç ortaya çıkıyor. Ekolojik Marksizm içerisinde Foster gibi bazı yazarlar yabancılaşma kavramını takip ederek tartışmayı geliştiriyorlar.

Ekomarksizmin birleştirici unsurları

Ekolojik Marksizm içindeki bu ayrılık noktalarına değindikten sonra, birleştirici unsurlar nelerdir, onlara bakalım. Ekolojik Marksizmden söz ediyorsak, ortak temalar olmalı, bunlar neler olabilir? Her ekolojik Marksistin katılabileceği ortak noktalar neler olabilir?

Bir tanesi, ekolojik sorunların kaynağının kapitalizm olarak vurgulanmış olması. Mesela bu kök neden, ekolojizm, yeşil ideoloji gibi yaklaşımlarda “endüstriyalizm” olarak görülür. Ekolojik sorunların kaynağını orada görürler. Bookchin'de insan-doğa ilişkilerinde ortaya çıkan tahakküm, hiyerarşi, sorunun kaynağını belirler. Derin ekolojide mesele, etik anlayışlardır. İnsanlar doğaya karşı ahlaki tutumlarını değiştirirlerse ekolojik sorunların ortadan kalkacağı söylenir. Dolayısıyla Ekolojik Marksizmin ayırıcı özelliği, ekolojik sorunları doğuran kaynağın kapitalizm olduğuna işaret etmesi.

İkinci ortak tema sınıfsal çözümleme yapılması. Ekolojik Marksizm emek sömürüsü, doğa üzerindeki yağma, sermayenin doğayı ele geçirmesi gibi çözümlemeleri sınıf kavramı etrafında yapar. Bu nedenle de ekolojik Marksizmde önemli bir tema, sınıf temasıdır.

Üçüncü ortak tema, Marksizmle ekoloji arasında bir diyalog aranmasıdır. Bazıları bunu daha çok ekoloji kavramlarının Marksizme giydirilmesi biçiminde yapar. Bazıları ise Marksist kavramları ekolojiye bindirerek yapar. Ama her iki durumda da diyalog arayışı söz konusu.

Dördüncü tema da kapitalizmde ekolojik sorunlar çözülemez, dolayısıyla ekolojik sorunların çözüm yolu ekososyalizm, ekokomünizmdir. Bu ortak temalar, aynı zamanda bir yaklaşımı ekomarksist mi yoksa başka bir yaklaşım mı değerlendirmesi yapmak için de elverişli. Diyelim, sınıf vurgusu yoksa onun ekolojik Marksizm çözümlemesiyle bağını kurmak zorlaşacaktır. Kapitalizm içerisinde ekolojik sorunların çözüleceğini söyleyen yeşil kapitalizm savunuluyorsa onu Ekolojik Marksizmden ayırmak gerekecektir.

O'Connor ve kapitalizmin ikinci çelişkisi

James O'Connor

Birkaç önemli yazardan söz ederek bu kavramlar nasıl ele alınmış, nasıl tartışılmış onları örneklendirmek isterim. Örneklerden birisi, James O'Connor. *Capitalism Nature Socialism* adlı derginin yazarlarından biri, dergide yazılarını bulabilirsiniz. O'Connor ve dergi çevresi daha çok Frankfurt Okulu'nun Aydınlanma eleştirisi tezlerine yakın bir perspektif ortaya koyuyorlar. Dahası, O'Connor'ın, Karl Polanyi'nin "ikili hareket" yaklaşımından esinlendiğini söyleyebiliriz.

O'Connor'ın Ekolojik Marksizme yaptığı önemli katkılardan biri, “kapitalizmin ikinci çelişkisi” tezi. Bu ikinci çelişki nedir? Birinci çelişki, bildiğiniz gibi, kapitalizmin temel çelişkisi, üretim araçlarının özel mülkiyetiyle yani üretim ilişkileriyle üretici güçler arasında ortaya çıkan çelişki. Mevcut üretim ilişkileri (yani sınıf ilişkileri) üretici güçlerin gelişmesinin önünde engel olduğu zaman artık burada üretim ilişkilerini değiştirerek çelişkiler aşılabılır. Temel çelişki burada, üretimin kolektif olmasıyla, o üretimin sonuçları olan ürünlerin özel mülkiyete tabi olması. O'Connor'ın katkısı şu: bu birinci çelişki düzeyiyle, üretim koşulları arasında ikinci çelişki ortaya çıkıyor.

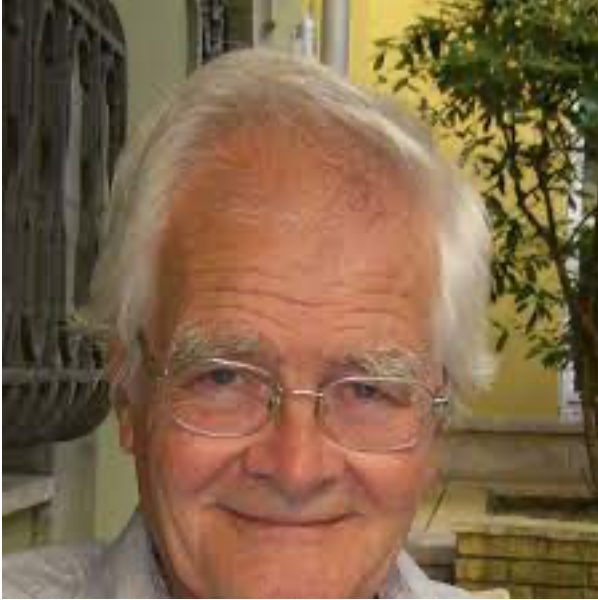
Üretim koşulları dediği, üretimin fiziksel koşullarından söz eder, altyapı vs. gibi. Üretimin sosyal koşulları, emekçilerin sağlığı burada üretimin sosyal koşulları. Üretimin doğal koşulları da, iklim değişikliği, ekolojik sorunların ortaya çıkması gibi düşünülebilir. Üretim koşulları nasıl bir çelişki ortaya çıkaracak? O'Connor asit yağmurlarını örnek veriyor. Kapitalist üretim sonucu ortaya çıkan hava kirliliği, doğada etkileşime girerek asit yağmuru olarak ortaya çıkar. Asit yağmurları hem fiziksel altyapı, binalar vs. zarar verir; asit yağmurları hem üretimin sosyal koşullarına zarara verir, işçinin sağlığını bozar, ertesi gün üretimin yapılması bakımında çelişki ortaya çıkar, hem de doğal koşulları bozar, tarımsal üretimin, ormanların zarar görmesi gibi doğadaki üretim koşulları zarar görür.

O'Connor diyor ki, nasıl ki kapitalizmin temel çelişkisi emek hareketini ortaya çıkardıysa ve bu mücadele sermaye birikiminin önünde engeller oluşturuyorsa, buna benzer şekilde ikinci çelişki de ekoloji hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Ekoloji hareketlerinin mücadelesi de sermayenin önünde bir engeldir. İşçi sınıfının sermayenin önünde engel oluşturması gibi, ekoloji hareketleri de ikinci çelişki çerçevesinde sermayeye engel oluşturur. Aynı zamanda şunun üzerinde de durur. Ekoloji mücadelesinin gelişmesiyle beraber bazı çevre politikaları, önlemler, uygulamalar hayata geçirilir. Bu politikalar bir yönüyle sermayenin kârını azaltsa da sermayenin uzun dönem çıkarını sağlar. Günümüzde, fosil yakıtlar çerçevesinde iklim değişikliği tartışması geldi kimi ekoloji mücadelelerinde yenilenebilir enerji talebine dönüştü. Yenilenebilir enerji uzun vadede aynı zamanda sermayenin çıkarına da olacak. Ama iklim mücadelesinin kârlılık üzerindeki etkileri, fosil yakıtların sermaye açısından pahalı hale gelmesi, yükselen iklim mücadelesinin sermaye için yarattığı böyle bir engelden söz edebiliriz.

Ekoloji mücadelelerinin ikinci çelişki çerçevesinde ortaya çıkması, O'Connor'a göre, hem sermayenin kârlılığına engel olabilir, ama aynı zamanda uzun vadede sermayenin toparlanmasına da dolaylı bir katkıda bulunabilir. Bu sonucu, gene mücadelenin nereye doğru evrileceği belirleyecek.

İkinci çelişki tezine ilişkin eleştirilerden biri şu: Bir yandan Marksizmle ekoloji arasında O'Connor bir diyalog ararken, eleştirisinde de denir ki Marksizmin temel çelişkisini emek sömürüsü çerçevesinde bir tarafa koyup (birinci çelişki), ekoloji ile ilgili çelişkileri bir tarafa ayırmak (ikinci çelişki) diyalog değil tersine birbirinden ayırma doğuracaktır. Oysa emek-değer teorisi gibi açılıştaki söylediğim başka kavramlarla, emek-ekoloji, Marksizm/ekoloji arasında bağlar kurulabilir. Birinci çelişki emek sömürüsü, ikinci çelişki doğa üzerinde sorunlar diye ayırmak, ayrılmaya yol açan sonuçlar doğuracak biçimde itirazlar, eleştiriler var.

Benton ve doğal sınırlar, ekodüzenleyici emek süreçleri

Ted Benton

Ted Benton'ın getirdiği katkının hareket noktası da yine ekoloji ile Marksizm arasındaki bağı, diyalogu kurmak. Benton, Marksizmin yetersiz kaldığını, ekolojinin kavramlarının Marksizme ithal edilmesi gerektiğini söyler. Yetersizliği tespit ettiği noktalardan biri, tarihsel materyalizmle Marks'ın iktisadi görüşleri arasındaki uzaklıktır. Benton'a göre tarihsel materyalizm, insanlığın ekolojisi olarak düşünülebilir, ekolojik tartışmalar için çok verimlidir. Öte yandan Marks'ın *Kapital*'de geliştirdiği iktisadi görüşleri ise, ekoloji düşüncesiyle bir uzaklık ortaya

çıkabilir. Neden iktisadi düşünceleri problemli? Özellikle “doğal sınırlar” bakımından problemli denir.

1970’lerin başında ekoloji düşüncesinin gelişmeye başladığı yıllarda doğal sınırlar konuşmaya başlandı. Malthus’un yüz yıl önce üzerinde durduğu sınır meselesi ekoloji tartışmalarına dönüştü. Doğal sınırlar tezine göre, üretim etkinliklerinin son kertede kısıtlanacağı, sınırlanacağı doğal sınırları vardır. Ekolojik Marksizmde bu görüşü savunanlardan biri Benton, ki ona göre Marksizm doğal sınırları tanımaz. Tanımamasını anlamlı gerekçelendirebilecek malzeme de var, “zorunluluklar ülkesiyle” “özgürlükler ülkesi” arasındaki ilişkiler. Marksizm, zorunluluklar ülkesinin ortadan kalktığı, insanların gereksinimlerinin karşılandığı herkesin ihtiyacı kadar alıp yeteneğine göre çalıştığı bir bolluk düzeni önerdiğine göre, bunu sağlamak için de üretici güçlerini gelişmesine, üretimin gelişmesine ihtiyaç var. Doğal sınırların tanınması demek özgürlük ülkesinin gerçekleşmeyeceği, sınırlarla karşılaşacağı imasında bulunur. O yüzden de Marks özgürlük ülkesine giderken doğanın sınırlarıyla uğraşmak istemedi. Benton bu gerekçeler üzerinde durur.

Öte yandan Marks ve Engels aynı zamanda Malthus’un sınırlar görüşünün, nüfus görüşünün çok sert eleştirisini yapıyorlar. Zamanında onun görüşlerinden haberdarlar ve yoğun bir eleştiriye de tabi tutuyorlar. 1970’lerle beraber ekoloji düşüncesiyle ortaya çıkan, büyümenin doğal sınırları tezi, Benton gibi yazarlar arasında Marks’ın bir büyümeci yazar olarak düşünülmesi biçiminde bir sonuç doğurdu. Bu da iki görüşü besledi. Biri, Marksizm, ekoloji ile diyalog kuracaksa doğal sınırları tanımalı görüşü. Buna göre, doğal sınırların tanınması, özgürlükler ülkesinin, insanlığın gelişmesinin ya da komünizme dönüşmesinin önünde engel değildir. İkincisi de, Benton gibi yazarlar sosyalizmde de ekososyalizmde de ekokomünizmde de doğadan kaynaklanan bazı sınırlanmaların olabileceğini söylerler.

Doğal sınırlar meselesi nasıl bir komplikasyon ortaya çıkarıyor? Doğal sınırların tarihsel olduğuna ilişkin vurgular da var. Bir üretim tarzında doğal sınır olan başka bir üretim tarzında doğal sınır olmayabilir. Yani kapitalizmde hiç fosil yakıt kullanılmıyor olsaydı, o zaman fosil yakıtlar bakımından doğal sınırlardan söz edilemezdi. Fosil yakıtların toprak altında bırakıldığı bir dünyada fosil yakıtların bir doğal sınır sunduğu söylenemez. Buna karşılık, fosil varlıklar rezervleri bakımından sınırlı, önünde sonunda bir gün sonuna ulaşılacak. Ne yaparsak yapalım başka fosil yakıt elde edemeyeceğiz, böyle bir biyofiziksel sınırı var. İkincisi de iklim

değişikliğinin ortaya çıkardığı sorun bakımından üretimin koşullarını bozması, işçinin sağlığını bozması bakımından getirebileceği sınırlar. Ama yine de fosil yakıtların hiç kullanılmamış olduğu bir dünyada sınırlarından söz edemeyiz. O zaman eğer üretim tarzıyla ilişkiliyse, yani sınırlar tarihselse, bu durumda doğal niteliğiyle ele almak çok anlamlı görünmüyor. Yani doğal sınırlar kavramında bir handikap var: bir yarıyla dünyanın kaynaklarının biyofiziksel sınırları, insan etkinliklerinin ortaya çıkardığı, iklim değişikliği ile gelen birtakım sınırlardan söz edebiliriz. Ama sınırların doğal olup olmadığı dediğim gerekçelerle tartışmalı. Eğer tarihsel materyalizmden, üretim tarzlarından, doğayla ilişkilene biçiminden söz ediyorsak o zaman doğallık meselesi biraz problemli kalıyor.

Üretim etkinliklerinin, bolluk arayışının, her toplum bakımından, her üretim tarzı bakımından getireceği sınırlılıklar olabilir. Ekososyalizm kurulduğu zaman da kapitalizmden farklı olarak bazı sınırlarla uğraşmak zorunda kalınabilir. O yüzden bu, Ekolojik Marksizmden önemli bir tartışma olabilir. Böyle kısıtlamalar nelerdir, üretim tarzı değiştiğinde ne kadarı ortadan kaldırılabilir, ne kadar başka sınırla mücadele etmek zorunda kalınabilir? Mesela Foster, doğal sınırları, yeryüzünün dokuz eşiği olarak bir takım bilimsel çalışmalarda ortaya konmuş azot, fosfor döngüsü, denizlerin oksidasyonu gibi yeryüzü sınırlarını kabul eder. Günümüz kapitalizmi bakımından, kapitalizm ortadan kalktıktan sonra sınırlar meselesi, biyofiziksel sınırlar meselesi üzerinde nasıl durulur, tartışılır; konunun böyle bir yönü var.

Benton teknoloji bakımından, Marks'ın üretim güçlerinin gelişmesi çerçevesinde teknolojiye iyimser yaklaştığını söyler. O'Connor'ın dergi çevresiyle yakınlığı da var Benton'ın. Benton'ın “üretimin bağlamsal koşulları” dediği; O'Connor'ın üretimin doğal koşulları kavramına benzer şekilde jeoloji, coğrafi, iklim gibi üretimin bağlamsal koşullarıdır. Benton, Marks'ın iktisadi görüşlerinde bu bağlamsal koşulların dikkate alınmadığını söyler. Dolayısıyla da Ekolojik Marksizmin bu bağlamsal koşulları da içerecek biçimde yenilenmeye, güncellenmeye ihtiyacı olduğunu söyler.

Burada önerdiği bir başka kavram, “ekodüzenleyici emek süreçleri”. Bunlar tabi teorik kavramlar. Buradaki dinleyici topluluğu için ne kadar önemi var ne kadar yok bilmiyorum ama yaptığı katkıda, “dönüştürücü emek süreçleri” dediği süreçlerle ekodüzenleyici süreçler arasında bir fark olduğunu söylüyor. Dönüştürücü emek süreçlerinde örneğin bir ağaçtan, keresteden masa yapılır. Burada emek etkinliği sürecinde emek doğayla ilişkiye girerek bir dönüştürme

yapar ve bir ürün ortaya çıkar. Ekodüzenleyici emek sürecinde ise daha çok tarımda görebileceğimiz, toprağın fiziksel sürekliliğinin sağlanması, sulama düzenlemesinin yapılması, üründen tohum alınması gibi emeğin ekodüzenleyici olarak üretim sürecinde yer alması söz konusu. Keresteden masa yapılan dönüştürücü süreçten farklı olarak toprağın niteliğiyle ilgilenmeyi gerektiren bir süreç. Ekodüzenleyici süreçlerde; emek, emek araçları ve doğal kaynaklar üçlüsünden farklı yönleri de bakmamız gerek; kirlilik, toprağın niteliği, su kaynakları gibi.

Foster ve metabolik yarık

John Bellamy Foster

Ekolojik Marksizmde önemli başka bir yazar, John Bellamy Foster. Onun özellikle kapitalizmdeki ekolojik sorunları çözümlemek için başvurduğu kavram ise “metabolik yarık”. Foster, metabolik ilişkinin (toplum ve doğa arasındaki metabolik ilişkinin) yabancılaşmasına da işaret eder. Bu görüşün kaynakları Marks’ta var, ondan beslenerek günümüz ekolojik sorunlarını metabolik yarık kavramı içinde ele alıp tartışıyor. Marks’ın toprağın niteliğiyle ilgili yaptığı tartışmalarda, köy kent ayrımının ortaya çıkmasına vs. bağlı olarak tarımsal üretimin bir yerde, bu besinin tüketiminin de başka yerde yapılmasının bir sonucudur metabolik yarık. Bir tarımsal üretim yapılıyor, bu üretim sonrasında tüketimle oluşan organik atıkların, toprağın besleyici nitelikleri olarak toprağa dönmesi gerekir. Oysa kırdaki, köyde üretilen tarımsal ürünler kentte tüketilirken o toprağa besleyici azot, fosfor gibi toprağın besleyici özellikleri, toprağa dönemiyor. Ortaya çıkan belli sorunlar var, bir, kanalizasyon gibi atıklar sorunu ile uğraşmak

gerekecek. Doğayla toplum arasındaki metabolik ilişki bir yarılmaya uğruyor, toprağın besleyici özellikleri toprağa dönmek yerine kanalizasyon sorununu ortaya çıkarıyor. Daha önemlisi, iki, toprağın beslenmesi sorunu. Günümüzde endüstriyel tarımda bunun için gübreleme yapılır. Petrol öncesi emperyalist savaşlar da gübre elde etmek içindi. Öte yandan, üç, tarımsal üretimde yoğun kimyasal kullanımı, hormon, zehir sorunu ortaya çıkar. Toprağa nitelik kazandırmaya çalışırken pek çok kimyasal ve insan sağlığı bakımından birçok sorun ortaya çıkıyor.

Metabolik yarıkların sonucu olarak da gezegenin biyofiziksel eşikleri aşılmaya başlıyor. Metabolik yarık olmasaydı, azot, fosfor döngüsü normal akışta kalırdı. Metabolik yarıklarla döngülerin bozulması, kimyasal nedenlerle biyolojik çeşitlilik kayıpları, yeryüzünün eşiklerinin aşılması gibi sorunlar derinleşerek sürüyor. Foster'ın üzerinde durduğu sorunlar bunlar.

Foster'la birlikte ortak yayınlar da yapan Paul Burkett, buradan çıkış sorusuna yanıt arayan yazarlardan biri. Ekolojik sorunlardan ve kapitalizmden çıkış nasıl olacak konusuna eğiliyor. Bu çıkışı, ortaklaşa üretim olarak adlandırıyor. Ekolojik sorunların çözümü, ortaklaşa üretim. Aslında bu bizim bildiğimiz kavramla, komünizm diyebileceğimiz bir evre. Emek ekoloji mücadelelerinin birlikteliği sayesinde böyle bir ortaklaşa üretim ortaya çıkacak. Doğa üzerinde insanların akılcıl denetimi mümkün olacak. Bu da ekolojik sorunların ortaya çıkmasına engel olacak. Marks'ın, *Kapital*'in üçüncü cildinde, doğayla ilişkilerin rasyonel olması diye bir ibaresi var. Rasyonellik şu, insanın doğaya zarar veren, kendisi de doğal bir varlık olduğu için kendisine de zarar veren üretim etkinlikleri kesinlikle rasyonel değildir. Kendi kendine zarar vermek akılcıl olmaz. Ekolojik sorunlar, insan etkinliklerinin rasyonel olmadan gerçekleştirildiğini gösterir. O yüzden de kapitalizmin ortadan kalkmasıyla beraber ortaya çıkacak toplumda üretimin rasyonelleşmesi insanın doğaya ve kendine zarar vermeyen bir rasyonel üretim ortaya çıkarması demektir.

Bu rasyonel üretim doğaya tahakküm değil midir? Hayır değildir. Doğa üzerindeki kontrolü bazı yazarlar tahakküm olarak değerlendiriyor. Oysa insan kendisi de doğal bir varlık, bu varlığın doğaya tahakküm kurması aynı zamanda kendisine de tahakküm kurması anlamına gelir, bu nedenle de doğaya tahakküm kurmak rasyonel olarak değerlendirilemez. O yüzden de doğa üzerinde denetim kurmakla, tahakküm kurmak arasında bir fark var. Bu bakımdan bazı yazarların, komünizmin doğaya tahakküme götüren niteliğinden söz etmeleri haksızlık. Burkett,

özel mülkiyetin ortadan kaldırıldığı, doğaya akılcıl bir kontrolün geldiği, ortaklaşa bir üretim toplumu öngörüyor. Ekolojik sorunlardan kurtuluş böyle bir toplumda mümkün oluyor.

Moore, ikicilik ve ucuz şeyler

Jason W. Moore

Özellikle literatürde önemli etkileri olan bir başka yazar, Jason Moore. Onunla ilgili şöyle bir şeyden söz edilebilir. Foster diyor ki “ben daha önce Moore’u ekolojik Marksizme yerleştirdim, sonradan o uzaklaştı ekososyalizme; hatta ekomarksizme karşı duran bir yazar oldu” diyor. Diyeceğim, Moore, ekolojik Marksizmin içinde mi dışında mı olduğu konusu bazı yazarlar tarafından tartışılan bir isim.

Moore’un katkısı, insanla doğa arasındaki düalizm meselesini hareket noktası yapıyor. Ona göre Foster düalisttir. Marksizm de düalizm tuzağından kurtulamamıştır diyor. İnsanla doğayı birbirinden ayırır, bütünleşmesi konusunda yetersizdir. Moore, bu ikicilikten kurtulamadığı sürece, insanla doğa arasında bütünlük sağlanamadığı sürece bir yol alınamaz diyor. Foster’in metabolik yarık görüşünün de doğayla insanı ayıran ikici bir yaklaşıma dayandığını ileri sürüyor.

Moore’a göre de ekolojik sorunları yaratan neden, kapitalizmdir. O, 16. yüzyıldan başlatıyor kapitalizmi. İkiciliği aşmaya yönelik olarak şöyle bir tartışma çerçevesi sunuyor. Kapitalist üretim doğayı dönüştüren bir süreç olarak, kapitalizmde üretim ve sermaye birikimi tam da kapitalizmin içinde ortaya çıkan, kapitalizm sayesinde olan, beraber yürüyen bir süreçtir. Doğanın kapitalizm için işe koşulması, işlev kazanması diyebileceğimiz bir süreç. Moore, kapitalizmde toplumla doğanın birbirinin içine geçmesini vurgulayan bir yaklaşıma sahip.

Anlatması zor, bir yandan hem kapitalizm sermaye birikimi üretim diyeceğiz hem de aynı zamanda kapitalist üretimin ikici olmadığını vurgulayacağız! Moore bu yolda yürür. Yürürken de ikiciliği aşmak için birbirine eklediği kapitalizm-doğa, doğa-kapitalizm sözcüklerini kullanır. Yani ikiciliği sözcüklerle aşma çabası var.

Yazılarımda, yaklaşım olarak toplum ve doğa arasındaki ikiciliğin bir problem olduğu vurguladım. Fakat bu ikicilik, Moore'un denediği gibi doğanın toplum içinde eritilmesiyle yani tekçi (monist) bir görüşle aşılamaz. Aralarındaki etkileşimleri, ilişkileri belirlemek için bir soyutlama düzeyinde doğa ve toplumdan söz etmek durumunda kalırız. Nitekim doğadaki kapitalizm derken Jason Moore'da böyle iki kavramdan söz eder. İkicilik bir problem, doğa ve toplumu birbirinden ayıramayız. İnsanın kendisi de doğal bir varlık, o yüzden insanla doğayı ayıran ikicilik bir çarpıtmadır. Ama çözümleme düzeyine geldiğimizde bir soyutlama yapmalıyız, bu yüzden doğa, toplum gibi ayrı kavramlara başvuruyoruz.

Bu kavramsal ayrımı yapmadığımızda, ortaya çıkan ekolojik sorunların nasıl ortaya çıktığı sorusuna yanıt bulamayız. Soyutlama düzeyinde bile yanıt bulamayacağımız soru şu: kapitalist üretimin sonucu olarak ortaya çıkan ekolojik sorunlar doğada ortaya çıkmıyor mu? Doğa diye bir kavrama ihtiyacımız var, bu sayede doğanın kapitalizmden zarar gördüğünü anlatmak mümkün olur. Moore buna da karşı, yani soyutlama olarak da doğadan, kapitalizmdeki doğa, doğadaki kapitalizm diyerek ikiciliği aşmaya çalışıyor. Bu ise ekolojik sorunların nereden kaynaklandığını saptamayı güçleştiriyor.

İkincisi de monizm, tekçilik sorunu. Doğanın tamamen toplumun içerisinde eritildiği bir yaklaşım olarak tekçilik, doğayla ilişkimizi materyalizmden bir uzaklaşma ilişkisine de götürebilir. Materyalizmde insandan bağımsız maddi bir gerçeklik olarak doğanın varlığından söz edilir. Oysa doğanın içindeki kapitalizm, kapitalizmin içindeki doğa dediğimizde kapitalizmin işleyiş süreçleriyle, doğanın işleyiş süreçlerinin birbirine geçtiği, sarmalandığı bir süreçte maddi gerçeklik olarak doğayı nerede arayıp bulacağız sorunu var. Bu nedenle tekçilik, materyalizm bakımından da problem yaratabilir. Ne tekçilikle ne de ikicilikle sorun aşılamaz.

Moore'un görüşleriyle ilgili başka bir eleştiri, ekolojik sorunları, ekolojik sorunlar olarak değil de kapitalizmin kriz sorunları olarak ele alıyor olması. Dört ucuz dediği emek, besin, doğal kaynaklar ve enerji. Kapitalizm bu dört ucuz sayesinde gelişti, serpildi. Ne zaman ki bunlar

kapitalizm için pahalı olmaya başladılar (emek hareketleri çerçevesinde ücret artışları, besin maddelerinin üretiminin pahalı hale gelmesi, enerjinin pahalı hale gelmesi vs.) kapitalizmde sermaye için bir kriz ortaya çıkar diyor. Günümüzde de krizi böyle açıklıyor. Daha önce ucuz olan doğanın artık sermaye için pahalı hale gelmesi. Moore'un bu görüşlerine karşı Foster eleştirilerinde haklı. Çünkü Moore, ekolojik sorunları ekolojik bir sorun olarak değil de sermaye için pahalılaşmış ve o pahalılığın kâr oranlarını düşürmesi krizi olarak açıklayan bir yaklaşıma sahip.

Ekolojik Marksizmde sınıf tahlilinin belirleyici bir ortak tema olduğunu belirtmiştim. Moore'un yaklaşımında daha çok sermaye, sermaye birikimi vurgusu hakim. Bunu tabi sınıf olarak sermaye için doğanın pahalı hale gelmesi bakımından okuduğumuzda bir sınıftan (sermayeden) söz ediyor ama sınıf mücadelesi, emeğin pozisyonu, kapitalizmin ortadan kaldırılması için öznenin ortaya çıkması, özne inşası, ekososyalist toplumun kurulması tartışması Moore'un yaklaşımında yok. Bu kısım eksik.

Ekososyalizmin gelişimi

Kısaca da olsa, birkaç cümleyle Ekososyalizm üzerinde de duralım. Ekososyalizm, aslında özetlediğim bu tartışmaların üstüne bina edilen bir yaklaşım. Ekososyalizm genellikle ekomarksizmle birbirinin yerine konulan kavramlar. Foster'da da başka yazarlarda da görebilirsiniz. Fakat bir yanıla da ekososyalizm, bildiğimiz anlamda üç metin üzerine de inşa edildi. 2001 Paris Ekososyalist Manifesto; 2008 Paris Ekososyalist Manifestosu; Ekososyalizmin 18 Tezi.

Michael Löwy

Bu metinlerde şü yok. Ekososyalizmin Löwy ve arkadaşlarının geliştirdiği versiyonunda sınıf mücadelesi, sınıfsal öznenin inşasına girilmiyor. Biraz Moore'daki gibi eksik kalan bir yön. Ama pek çok ekolojik Marksist, kapitalizm sonrası toplumu ekososyalist toplum olarak konuşurlar, birçoğunda sınıf mücadelesi, emekle ekoloji hareketlerinin nasıl yan yana geleceği ele alınır. Ama bu üç metinde böyle bir sınıf çözümlemesi eksik bırakılmış. Yine de bazı önemli saptamaları nelerdir? Somut talepler var. Bu taleplerle ekososyalizmi bir geçiş toplumu olarak belki kurgulayabiliriz. Reel sosyalizmin sert bir eleştirisi var. Sovyetler Birliği ve sosyalizm deneyimleri, üretimcilik, büyümeci batağına saplandılar, doğayı hoyratça kaynak ve atık deposu olarak kullandılar, kapitalist büyüme süreciyle rekabete girdiler, emek süreçlerinin sosyalizasyonunu, reorganizasyonunu gerçekleştiremediler gibi iddialarla ekososyalizmin bir reel sosyalizm eleştirisi var.

Ekososyalizmin somut talepleri, pek çok yerde, günümüzde de karşımıza çıkabilecek. Ekolojik sorunların çözümünde kapitalizm dışı ne gibi araçlar olabilir? Bunlardan kimileri, demokratik kontrol, toplumsal eşitliğin sağlanması, gereksinimleri karşılamaya dayanan kullanım değeri üretimi. Bunu gerçekleştirmek üzere, doğayla toplum arasındaki ilişkileri rasyonel zemine oturtmak için demokratik planlama. Üretim araçlarının kolektif mülkiyeti. Reformist değil ama devrimci dönüşüm stratejisi. Ayrıca, 18 Tez'de şöyle belirtilir, ekososyalizm yeşil kapitalizme karşıdır, sosyal demokrasiye karşıdır, devrimci bir dönüşüm amaçlanır. 18 Tez'de genel yararın gözetilmesi ilkesiyle toplumla doğanın ayrılmaz bütünlüğü vurgulanır. Yine birleşik mücadele

üzerinde durulur. Emek, ekoloji, kadın mücadelesi gibi toplumsal aktörlerin çoğulluğu içinde direniş ve mücadele eksenini çizilir. Burada önemli bir vurgu da “yurttaşların devrimi” kavramı. İngilizce metin Türkçeye çevrilirken, terim halk devrimi ile karşılanmış. Metinde yurttaşların devrimi ile yurttaşların her alanda inisiyatifi geri alması belirtilir. Türkçeleştirilirken bile yadırganan yurttaşların devrimi terimi, Marksist terminolojiyle uyumu bakımından tartışmaya açılabilir.

Ekososyalizmin sözünü ettiğim bu üç metni, bizi, zamanında Engels’in yaptığı bir ayrıma götürüyor. Neden ekomarksizmi ve ekososyalizmi ayrı ayrı konuşuyoruz. Engels, işçi sınıfının belirleyici olması ve ütöpik sosyalizmle arasına bir fark koyması bakımından komünizm vurgusu yapar. Bunu orta sınıfların bir ütöpik hareketi olarak ütöpik sosyalizmden ayırır. Belki bu yeniden hatırlanabilir. Özellikle sınıf vurgusu olmayan, ekososyalist projelerde Engels’in bu ayrımı işe yarayabilir.

Ekolojik Leninizm

Andreas Malm

İşçi sınıfının rolünü hesaba katarak tartışmayı Ekolojik Leninizm yaklaşımına bağlayabiliriz. Bu yaklaşım Andreas Malm, Jodi Dean gibi çeşitli yazarların çalışmalarıyla güncel bir tartışma açtı. Ekolojik Leninizmi, ekolojik komünizmi inşa etmenini bir yolu, yöntemi olarak anlamaktan yanayım. Bir başka unsur olarak, ekoloji mücadelesi ve siyasal iktidar hedefi tartışmasında bir

önemi, katkısı olabilir. Özellikle ekoloji mücadelelerinin kendilerini siyasetler üstü kurmaları yerine siyasal iktidar hedefi ile nasıl ilişkilenebilecekleri tartışmasında kullanışlı olabilir. Böyle bir tartışmaya yardım edebilir, provoke edebilir.

Jodi Dean

Ekolojik Leninizm yaklaşımı ne işimize yarayacak? Birincisi, ekolojik mücadelenin örgütlenmesi konusunda olabilir. Leninizmin katkısı çerçevesinde, mücadeleleri bir araya getirip bir siyasal iktidar mücadelesi olarak örgütlemeye ilişkin bir tartışma açabilir. O zaman ekolojik Leninizm nasıl olacak? Öncü parti mi olacak yoksa başka bir şey mi olacak? 1917 koşullarında olmadığımıza göre, ekolojik Leninizm yaklaşımı yeni, farklı kavramlarla mı tartışılacak? Sınıf mücadelesinin momenti nasıl yükseltilecek? Sınıf önderliğinin kuruluşunda ekolojik mücadelenin rolü ne olacak? Ekolojik mücadele ile sınıf mücadelesi, kadın hareketi, iklim mücadelesi arasındaki köprüler, ilişkiler nasıl kurulacak? Ekolojik Leninizm yaklaşımı, bu soruların tartışılmasıyla biçimlenebilir.

İkinci başlık, siyasal iktidarın elde edilmesi. Siyasal devrimle mi olacak, parlamenter mücadelenin işlevi ne olacak? Parlamento dışı mücadele nasıl kurulacak? Parlamento dışıyla

parlamento içi mücadelelerin ilişkisi? Bu gibi süreçlerle ilgili sorunları tartışmaya imkan verebilir.

Üçüncü olarak da komünist toplumun yerleşmesi, sınıfsız toplumun inşa edilmesi konusu. Ekolojik sorunların çözüme kavuşturulması için proletarya diktatörlüğü olacak mı olmayacak mı? Devletin demokratik sınırlandırılması nasıl olacak, reel sosyalizm eleştirileri iş görür mü, yeterli olur mu? Devletin sınıfsız topluma gidişteki rolü gerçekleşirken demokratik sınırlarda kalması nasıl sağlanacak? Emekçilerin ekoemek sürecinde karar veren ve eyleyenler olması nasıl başarılacak? Dolayısıyla kararları emekçiler alırken ve hayata geçirirken, ekoloji ve emek sürecinin çatışmaması için ne gibi mekanizmalar öngörülecek? İşyeri mahalle, kent, bölge, ülke konseyleri arasında karar alma süreçleri, planlama, eşgüdüm nasıl sağlanacak? Ekolojik Leninizm yaklaşımı, belki bu tartışmaları yapmaya, sonuçlar aramaya olanak sağlayabilir. Leninizm tartışmalarında bu soruların tartışmaya açıldığını pek görmüyoruz.

Bu kavramı ortaya atan Malm'ın yaklaşımlarında ise bir "savaş komünizmi" olarak, devletin ekolojik krizi bir an evvel çözecek aygıt olarak planlandığını görüyoruz. İklim krizi var, acil önlemler alınması lazım. Malm, Sovyetler Birliği'nin savaş komünizmi yıllarında yapılan yöntemlerden esinlenerek iklim krizi karşısında devlete bir yön biçiyor. Devletin, şirketleri kamulaştırması, fosilden hızla uzaklaşma, zorla veganizme geçiş gibi acil önlemleri uygulamaya koymasını öneriyor. Malm'ın yaklaşımında, 1917 ve sonrasında işçi sınıfının rolü, devrimin başarıya ulaştırılmasında etkisi tartışmaları yapılmamış. Kapitalizmde siyasal iktidar elde edilmeden devletin böyle işleri yapacağı beklentisi var. Demek ki Malm'de sınıf mücadelesi ve siyasal devrimi olmayan bir perspektif ortaya çıkıyor. Bununla birlikte, öncü partiyi ve önemini vurgulayan başka yazarlar da var.

Ekolojik Leninizm yaklaşımı yeni ortaya çıkan bir tartışma. Yukarıdakine benzer soruların yanıtları oluşukça tartışmaların ve yaklaşımın gelişeceği söylenebilir.

Soru ve Katkılar

Katkı 1: Şu tartışmayı yapmak gerektiğini düşünüyorum. Hep kapitalizmin ekolojik sorunlara çare üretemeyeceğini, dolayısıyla da ekolojik krizden kurtulmak için kapitalizmin aşılması gerektiğini söylüyoruz. Bu tartışmanın bazen bir kendiliğindencilik yarattığını düşünüyorum. Sonuçta ekolojik krize ya da iklim krizine çare bulunmadığı zaman kapitalizm şu ya da bu şekilde çökmek zorundaymış gibi. Bir tür 2. Enternasyonal dönemindeki ekonomizm tartışmasına benziyor. Bu bir yerde şöyle bir şeyi varsayıyor: sabit bir ekoloji var, sabit bir doğa var, bunun sınırları var ve bir gün tükenecek, dolayısıyla Rosa'nın sloganıyla söylersek bir gün ya çöküş ya da sosyalizme geçmek zorundayız.

Bu da sizin ısrarla vurguladığınız ekoloji mücadelesinde ya da ekolojik devrimde sınıf ve sınıfa dayalı siyasetin önemini de gölgede bırakıyor gibime geliyor. Yani aslında biz ekolojik krizi kapitalizm çözemez dediğimiz zaman sınıfa, sınıf mücadelesine kapıyı açmak isterken kapatmış mı oluyoruz. Sonuçta ekolojik kriz karşısında kapitalizmin bir çözümü olabilir.

Ben bazen 2012 filmini örnek veriyorum bu durum için. Kıyamet kopuyor ama kapitalistler de Himalayalar'da Nuh'un gemisi gibi büyük gemiler yapmış oluyorlar ve orada bütün canlılardan kendilerine yetecek kadar alıyorlar, yetecek kadar işçi, teknisyen, bilim insanı almışlar ve Nuh tufanının dinmesine kadar yetecek kadar da enerji depolamışlar. Sonuçta Nuh tufanı bittiği zaman bir yere inecekler ve kendi uygarlıklarını kuracaklar.

Yani bizim için organik beslenmek, temiz gıda önemli olabilir ama bir Trump için bir kavunun kokması, domatesi koklayarak satın almak önemli olmayabilir. Onlar için bir hapla da gıda sorununu çözmek makul olabilir. Sermaye bu tür çareler üretebilir. O açıdan bunu dediğimiz zaman şöyle ifade etmek gerek: kapitalizm de ekolojik krizi çözebilir ama bu çözüm sonuçta ezilenlerin, işçi sınıfının her halükârda aleyhine olur. Eleştirimizi böyle geliştirmemiz gerekmez mi? Ya da tersinden kapitalizm çözemez demek, sınıf mücadelesine kapıyı ne kadar açıyor, ne kadar kapatıyor?

Aykut Çoban:

Mesele kapitalizm olduğuna göre kapitalizm kaldırılana kadar ne olacak? Belki böyle de ifade edebiliriz bu soruyu. Genellikle öyle zannediliyor. Yani, e mesele kapitalizmse, kapitalizm kaldırılınca sorunda ortadan kalkacaksa, kapitalizm çökene kadar elimiz kolumuz bağlı bekleyelim, bekleyebiliriz gibi. Böyle bir şey yok tabi. Diyelim ki, sınıf mücadelesinin çeşitli kerteleri bakımından, mesela sınıf mücadelesinin yükseltilmesi, emek-ekoloji-kadın vs. hareketler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, örgütlenmesi bakımından. Bir tarafta bunlar var. Öte yandan, yerel ekoloji mücadelelerin ortaya çıkması, bu mücadelelerin yükseltilmesi ve aynı zamanda bunların kendi başına bir mücadele olması gibi kapitalizm karşısında da bir direniş dönüştürülmesi, kapitalizmin yakıp yıktığı doğanın savunulması bakımından da bir önem taşıması, bunlar arasında ilişkiler kurulması, az önce sözünü ettiğim örgütsel formun, bağlantıların kurulması.

Meselenin böyle bir örgütlenme boyutu var. Bu boyut geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe yapılacak, sürdürülecek bir şey. Bir gecede olacak bir şey olmadığına göre bu uzun soluklu bir mücadeleyi gerektiriyor. Kapitalizm ortadan kalkıncaya kadar yapılacak şeylerden bir tanesi böyle bir örgütsel hattın ortaya çıkarılması.

Bir başka nokta, sınıf mücadelesinin ya da şu andaki emek mücadelesinin, başta sendikalar olmak üzere emek örgütlerinin de canlandırılması, yükseltilmesi, sendikalaşmanın artırılmasından sendikal hakların geliştirilmesine kadar. Bunun yanında genel olarak örgütlenmenin, ifade ve basın özgürlüğünün önündeki, aklımıza gelecek her hakkın, anayasada sayılmış özgürlüklerin genişletilmesi ve yerleştirilmesi için bir mücadele. Bu aynı zamanda hem örgütlenmenin önünü açacak hem de taleplerin genişlemesini, yayılmasını ve halkla buluşmasını sağlayacak bir şey. İnsanlar kendilerini ifade etmekte özgür değilken ekolojik taleplerle toplumsal talepler arasındaki ilişkileri nasıl geliştirelim. Bir şey yazıyorsun, iki twit atıyorsun, vs. ile insanlar 4-5 sene mahkum ediliyorsa, e o zaman yine burada da önemli bir sorun var demektir. Mevcut anayasal hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi için mücadele aynı zamanda geniş bir hat da sağlıyor. Yani bu hak ve özgürlükler genişletilmesin diyenler dışındaki herkesle ortak mücadele edilebilir demek bu.

Üçüncü bir nokta da bazı taleplerin üzerine çalışıp o talepler çerçevesinde kamuoyu oluşturulması, o taleplerin gerçekleştirilmesi için mücadele edilmesi, onların hayata geçirilmesi. Bütün bunlar çok geniş bir tartışmayı gerektiriyor. Yani bir talepler manzumesi olarak dolaşımda olanlar zaten var. İşte ekososyalist metinlerde ve başkalarının yazdıklarında da var. Bu talepler bedelsiz toplu taşıma gibi sade bir şey de olabilir mesela. Yani bu, hem ekoloji açısından hem emek bakımından, dar gelirli, işsizler bakımından bir anlam taşıyor. Ücretsiz taşıma, bu kadar, ama önemli bir talep. Bunun gibi taleplerin fosil yakıtlar, ulaşımın dönüşümü, otomobil sektörü üzerinde sonuçları olabilecektir. Bunların ucu bucağı yok tabi. Bunlar temelinde ortak mücadele hattı şekillendirilebilir.

Bir başka nokta da, kapitalizm meta üretimine dayandığına göre meta üretiminin geriletilmesine dönük bir mücadele hattı düşünülebilir. Burada güncel tartışmalardan olan üretim kooperatifleri gibi insanların kolektif alanlarından bahsedilebilir. Tabi kişisel görüşüm olarak bireyci birtakım yaklaşımlardan uzak durup kolektifleştirerek meta üretiminin geriletilmesi gerekir. Bundan kastım şu: Yani insanlar kendi evlerinde de salça yapabilirler. Salçayı marketten almamak aynı zamanda meta üretiminin bir biçimde geriletilmesidir. Kapitalizme karşı noktasal bir hamle. Ama bu bireyci, yani tüketim üzerinden şekillenen ve insanları kendi evine, kendi içine kapatan bir yöntem olur. Bunu yerine örneğin mahallede kolektif olarak salça yapılabilir. Ya da işte bunu bir kooperatif çerçevesinde düşünebiliriz.

Kooperatifler bakımından da benim açımdan çizgi şu. Kooperatif emek sömürsü çerçevesinde örgütleniyorsa bu bir kooperatif değildir, kapitalizmin yeniden üretilmesi olur. Dolayısıyla kooperatif kendi üyeleri, paydaşları için üretim yapan ve o üretim çerçevesinde ayakta duran ve bu nedenle de meta üretimini gerileyen bir örgütlenme olarak düşünülebilir. Yani bir kooperatif içinde salça üretip sonra salçayı pazarda satıyorsan o, yine kapitalist bir üretimdir. Kooperatiflerin böyle antikapitalist bir çerçevede işlemesi lazım. Ama bunun için ille de kooperatif kurmaya gerek yok. İşte mahallede, işyerinde kolektif olarak insanların kendi gereksinimlerini karşılayacak üretim yapmaları.

Sonuç olarak yapılacaklar çok fazla. Örgütlenme, taleplerin ortaya çıkarılması, yerel ekoloji mücadeleleriyle ilişkilerin kurulması, vs. boyutlarıyla eli kolu bağlı duracak bir durum yok. Tam tersine iş yükü fazlalığı var denilebilir.

Katkı 2: Kapitalizmle mücadele konusunda leninist partilerin daha çok doğa tahribatları pahasına ne yapılması gerekiyorsa yapılmalı şeklinde genel bir tutumu söz konusu. Yani bazı partilerin propagandasında hala görüyoruz daha fazla ağır sanayi hamlesi isteğini. Ya da sosyalizm deneyimlerinin tartışılmasında kapitalizmi aşmak için onlardan daha fazla sanayi üretimi yapılması gerektiği. Hatta nükleer enerji ve silahlanmaya kadar. Buna karşı nasıl bir eleştiri geliştirebiliriz?

Aykut Çoban:

Gerçekten de sosyalizm deneyiminin ekolojik tahribatı ve gerekçeleri konuşulabilir. Ağır tahribatlar gerçekleşti. Ekolojik marksizm biraz da bu tahribatların yapılmaması bağlamında, sosyalizm deneyiminin eleştirisi çerçevesinde gelişen bir özelliğe sahip. Kullanım değeri ve insanların ihtiyaçlarının karşılanması üzerinden bir üretim sistemi olacak. Bu sistem aynı zamanda kapitalizmle karşılaştırıldığı zaman ister istemez daha küçük bir üretim olacak. Çünkü bugün insanlara ihtiyaç olarak pazarlanan şeylerin ihtiyaçlarla bir ilgisi olmadığını biliyoruz. Ekososyalist bir toplumda kullanıma, ihtiyaca bağlı bir üretim sisteminin doğa üzerindeki tahribatları azaltacağını söyleyebiliriz. Diğer bir nokta, sadece üretim araçlarının özel mülkiyetine son vermenin yeterli olmadığı söylenebilir. Yani, üretimin örgütlenmesinin dönüştürülmesi üzerine bir tartışma yapılabilir. Dolayısıyla sosyalizm deneyimlerinde üretim araçlarının kolektifleştirildiğini ama o yerlerde üretimin aşağı yukarı benzer sürdüğünü söyleyebiliriz.

Burada işçilerin iş yerlerinde karar alan ve eyleyenler olarak ortaya çıkacağı örgütlenmenin nasıl olacağı konusu geliyor. Üretimin ekosistem üzerinde bir yük oluşturmayacak şekilde nasıl örgütleneceği konusu. Yani, bugünden yarına sosyalizme geçilmiş olsa da iş bitmiyor. Bugün yapılması gereken pek çok iş olduğu gibi ekososyalist bir toplumda da ekosistemle üretimin içinde emek gücünün yeri, kararların demokratik olarak alınması ve hayata geçirilmesi gibi başka sorunlar da olacak. Sosyalizmde bunlar vardı, ekososyalizmde de bunlar olacaktır gibi bir ezberle yol alınamaz ama aynı zamanda da sosyalizm deneyimindeki hataları giderecek, ortadan kaldıracak, tartışmaları zenginleştirecek de bir tartışma düşünmeye de ihtiyaç var. Sosyalist deneyimlerin bu hataları yapmış olması ekososyalist deneyimde de bunların ortaya çıkacağı anlamına gelmez. Bazı sektörlerin ekososyalizmde kendiliğinden küçüleceğini zaten görebiliriz. Örneğin konut sektöründe rant üzerinden yürüyen işleyişte böyle bir konut ihtiyacı olmadığını

ama bir yandan da konuta ihtiyacı olanların konuta erişemediğini görürüz. Barınma gereksinimini nitelikli şekilde karşılayacak ekososyalist bir toplumda ister istemez inşaat sektörü küçülecektir. E, buna bağlı olarak çimentosundan taş ocağına, mermerine de küçülecektir doğal olarak. Toplu taşıma ile otomobil sektörünün küçüleceğini de görebiliriz. Yani bu detaylara girmeden ekososyalist toplumun yapısal olarak daha başarılı olabileceğini düşünüyorum.

Katkı 3: Marks 1844 gibi bir tarihte insanın emeğe, doğaya yabancılaşmasından bahsediyor. Biz de marksizmde yetersiz bulduğumuz yanları geliştirme ihtiyacı hissediyoruz bazen. Mesela iklim kriziyle alakalı o zaman bu kadar can alıcı bir noktada olmadığından bununla ilgili yazmadı Marks, ama çağının sorunlarıyla ilgili yazdı. Ekoloji örgütlerinin bugün açıklamalarında iklim krizinin başlıca sebeplerinden olan hayvan besiciliğinden bahsedilmiyor çoğunlukla. Bugün ekososyalistler olarak bunu nasıl ele almalıyız, neden söz edilmiyor ya da bunun geliştirilmesi nasıl olacak? Devrim olsun sonra bakarız gibi cevaplar kesinlikle yetersiz, o zaman diğer sorunlar için de aynı şey denilebilir.

Aykut Çoban:

Çeşitli mücadele biçimlerinin belirli bir ortaklık zemininde birlikte mücadele edebileceklerini düşünüyorum. Genellikle ekolojik marksizmi tartıştığımız için bugün emek-ekoloji mücadelesi arasındaki bağlardan söz ettik ama aynı şekilde kadın, hayvan özgürlüğü, barış, vb. hareketlerle özellikle ekolojik marksizm temelinde bir ilişki kurulabileceğini ve kurulması gerektiğini düşünüyorum.

Hayvan hakları ve özgürlüğü mücadeleleriyle ekoloji mücadelesi arasındaki ilişki nasıl kurulabilir? Mesela hayvanlar üzerindeki mülkiyetçi sistemin ortadan kaldırılmasını savunanlar çerçevesinde kolayca bir birliktelik öngörülebilir. Marksizm üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılması mücadelesi ve hayvan özgürlüğü mücadelesi de hayvanları insanların özel mülkü olarak koyan sistemin ve hukukun ortadan kaldırılması ise bu mücadelelerin mülkiyet kavramı etrafında bir araya gelmesi mümkün. Öte yandan başka diyalog yolları da var. Endüstriyel hayvancılık iklim bakımından en ağır etkileri olan bir sektör. Metan, hayvan yemi için su, kimyasal, arazi kullanımı, hayvanlar için arazinin kullanımı ve dönüşümü. Pek çok ekolojik soruna yol açıyor. Bu açıdan da bir bağ zaten oluşuyor.

Bu açıdan ben teorik zeminde bir problem ortaya çıktığını düşünmüyorum. Gerek kadın, emek, ekoloji, barış, vb. hareketler bakımından teorik gerekçeler ve zemin her zaman var. Genellikle iradi eksende bir ayrılma var. Diyelim ki, hayvan özgürlüğü hareketlerinin kendini ayrı olarak örgütlemesi ya da diğerlerine yanaşmaması. Ya da marksistlerin kadın hareketine uzak durması gibi. Bunu her biri için tek tek söyleyebiliriz. Bu ortaklıkların açığa çıkarılmasıyla ilgili bir sorun var. Burada da ortak talepler, ortak eylemleri ve bir ortaklaşmayı getirir. Bunun söylemesi kolay, yapması zor tabi ki. Endüstriyel hayvancılığa karşı, hayvanların mülk edinilmesine karşı, hayvan hakları yasasının hala çıkmamasına karşı, hayvanlarla ilgili mevcut düzenlemelerin getirdiği sorunlara karşı örneğin 5 talep çerçevesinde ortak işler yapılabilir. Ama tabi twit atmanın bile zor olduğu bir ülkede bunun için eylem, mücadele kolay olmuyor. Ama başka da yolu yok.

Katkı 4:

Eko-leninizm tartışmasında leninist partilerin geçmiş tutumlarından bahsettik. Burada bugün ekomarksistlere ikili bir görev düşüyor. Bir yandan devrimci ve komünist örgütlerin güncel ekolojik kriz ve çöküş koşullarında hareketlerinin, partilerinin, örgütlerinin stratejisine, programına bu ekolojik kavramları taşıması, dahil etmesi gerekiyor. Yoğun bir eğitim seferberliği içinden geçirmesi gerekiyor. Ama öte yandan diğer toplumsal hareketlerdeki bu ekolojik krize karşı biriken öfkeyi bir devrimci strateji içinde örgütleyip harekete geçirmesi. Yani düzen içi savrulmalardan onları bir nevi koruması ya da ideolojik olarak öncülük, önderlik yapması sorunu var. Temel eksikliğin burada olduğunu düşünüyorum. Yoksa gerçekten bugün artık hala nükleer enerjiyi savunan, daha hızlı büyüyelim, sanayi yapalım, vb. diyen tutarlı marksist, devrimci örgütün tutunabileceğini öngörmüyorum.

Mevcut ekososyalist hareketin nereden baksak 30-40 yıllık bir geçmişi var. O'Connorlardan, Ted Bentonlardan alırsak. Bu yaklaşımın getirdiği bir miras var ama getiremediği de bir miras var. Bu kadar süre içinde bunun ne küresel hareket haline getirilmesini ne de herhangi bir ülkede öne çıkan bir örgütünü yaratmayı başaramadılar. Mevcut stratejilerinde de, işte Foster'dan Malm'e kadar, hakikaten devrimciliği eksik okuma söz konusu. Hareketlerin hareketinin vurgulanmasının, demokratik mücadelenin sadece Batı demokrasileri merkezli okunmasının sorunlu olduğunu düşünüyorum. Bu hareketin temel bilişenleri de biliyoruz ki çoğunlukla troçkist gelenekten geliyor. Türkiye'de bu anlamda gerçekten bir ekososyalist hareketten çok bahsedemeyiz; hem Türkiye'deki devrimci hareketin geçmişten getirdikleri anlamında hem de bu

hareketlerle ilişkilenen çok cılız örgütlerin olması anlamında. Bu küresel ekososyalist hareketle nasıl ilişkilenebiliriz bu durumda? Ekososyalizm kavramını bu açıdan kendi söylemlerimizde kullansak da daha teorik tartışmalarda bu harekete refere ettiği için kullanmalı mıyız? Bizim gibi coğrafyalarda devrimciliğin anlamı başka bir şey olmakla birlikte onlar için şiddetsizlik bir ilke olabiliyor ya da mesela Malm boru hatlarını patlatalım derken bir yandan devleti nasıl yıkacağız, iktidarı nasıl alacağız sorusuna devleti yıkmayacağız kuşatarak ele geçireceğiz diyor. Ama işte kuşatmaktan kastı da demokratik baskı kurmak. En ilerisinden önerile bunlar. Bu harekete nasıl yaklaşmalıyız?

Aykut Çoban:

Ekolojik marksizimde şöyle bir sorun olabilir. Marksizmi daha çok teorik zeminde tartışmak ve marksizmin devrimci pratiğini, marksizmin dönüştürücü unsurlarını biraz ihmal etmek. Meseleyi daha çok teorik zemindeki tartışmalar olarak görmek. Böyle bir sorun. 40 yılda niye bu kadar az yol alındı, bununla ilgili. Bazıları için hatta marksolog gibi ifadeler kullanılıyor. Marks'ın düşüncelerini çok güzel şekilde tartışıyor, ama o kadar. Bunu unutmamak lazım. Marksizm sağlam bir teorik malzeme sunması yanında devrimci bir dönüşüm talebi ve örgütlenmesi olarak da düşünölmeli.

Ekososyalizm konusunda ise, mesela Ekolojik Devrim diye kitap yazan Foster da ekososyalizm kavramını kullanıyor. Ama aynı zamanda ekososyalizm biraz önce bahsettiğimiz manifestolarda ortaya çıkıyor. Yani Foster'ın ekolojik devrimi, Burkett'in ortaklaşa üretimi ya da yurttaşlar devrimi gibi liberal bazı kavramlarla sulandırılmış kullanımların hepsi ekososyalizm diyor ama bunlar arasında bazı aç farkları var. Ama bunu aşmak zor. Türkiye'de de dünyada da eko-komünizm çok yerleşik bir kavram değil. Tartışma daha çok ekososyalizm üzerinden yürüyor ve bu ille de Löwy'e atıf yapıldığı anlamına gelmez. O yüzden bu mecburen kullanılacak gibi görünüyor. Ama bunun içeriği kullanılırken doldurulabilir. Belli açıklama ve düzeltmeler yapılarak.

Öte yandan enternasyonalist bir mücadele açısından. Türkiye'de sosyalistlerin koşulları çok ağırdır, durumları şudur demek istemiyorum, bu zaten bir vakıâ. Ama Batı'da biraz daha farklı tartışıldığı açık. İşte Malm boru hatlarını havaya uçurmak diye kitap yazıyor, e şimdi bu başlıkla orada ve Türkiye'de bir kitabın yazılmasının arasında bir fark oluyor ifade özgürlüğü açısından.

Ama bu řu demek de değil: Batı'da isteyen istediğini yazıyor, konuşuyor, yapıyor demek de değil. İngiltere'de de, İsveç'te de, diğer yerlerde de iklim eylemcileri gösteri yaptıkları zaman hepimizin bildiği işkenceyle gözaltına alınıyorlar, tutuklanıyorlar. O yüzden bir demokrasi güzellemesi yok. Ama bu mücadelelerin çeşitliliği içinden bir ekmek yapılmalı. Eldeki malzeme bu. Diyelim ki uluslararası platformda enternasyonalizm çerçevesinde birlikte hareket edilecek, teorik-pratik işbirliği yapılacak örgütler eldeki mevcut örgütler, ya da bunların içinden doğacak. Bu yüzden de bu mücadelelerle diyaloga girilmesi kaçınılmaz. Bu diyalog oradaki mücadeleleri de dönüştürecek. Karşılıklı eleştirilerle gerçekten enternasyonal bir zemin oluşturabilecek bir yol, yöntem bulunabilir. Bu süreç devam ediyor. Glasgow Anlaşması'nda gördüğümüz gibi orada da yolumuzu nasıl çizeceğiz tartışması var. STK'cı yaklaşımları dışarıda bırakarak söylüyorum. Onlar daha çok uluslararası konferanslarda söz alıp iki tane rapor oluşturmak gibi bir zeminde yürüyorlar. Benim kastım o değil. Kastım mevcut mücadelelerin dışına düşmeden, etkileşime girerek, öğrenip öğreterek. Bunların yolu, yöntemi mücadelenin aktörleri tarafından çiziliyor. Elde mükemmel bir örgüt yok, kimse için yok. Durum aşağı yukarı bu ve bu tartışmalar içinden çıkacak.